

De Bijbel in eenvoudige taal

Derjan Havinga-Heijs

‘Ik heb er wel eens van gehoord, maar ik weet niet echt wat het betekent.’

De Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) is een vertaling voor de geofende lezer. Beter te begrijpen dan de vertaling uit 1951, maar voor sommigen nog steeds te hoog gegrepen. Ook de *Groot Nieuws Bijbel* is voor sommige bijbellezers nog te moeilijk. Voor deze mensen zou de *Startbijbel* uitkomst kunnen bieden, ware het niet dat deze vertaling van de Bijbel uit de grondtekst niet compleet is; ze bevat voornamelijk verhalende teksten, weinig poëzie en slechts een enkel profetisch of epistolair fragment. Deze laatste twee genres zijn onderwerp van onderzoek geweest onder een groep lezers die moeite hebben met het begrijpen van teksten¹.

Onderzoek naar moeilijke bijbelteksten

In overleg met het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) is onderzocht of lastige bijbelgedeelten als een profetische tekst of een nieuwtestamentische brief in de vertaling van de *Startbijbel*, voor zwakke lezers te begrijpen zijn. Ook werd onderzocht welke oplossingen geboden kunnen worden voor eventuele begripsproblemen. Voor dit onderzoek zijn 20 proefpersonen geselecteerd van het VMBO (met leerwegondersteuning: LWO) van een gereformeerde scholengemeenschap die grote moeite hebben met begrijpend lezen. Het gaat om jongeren met een kerkelijke achtergrond die veelal gewend zijn dat er gelezen wordt uit de NBG-vertaling uit 1951. Aan deze leerlingen werden twee teksten uit de *Startbijbel* voorgelegd.

De profetische tekst die werd gekozen, is Jeremia 7:1-15 (ook wel bekend als de tempelrede) en de brieftekst werd genomen uit Galaten 2:15-21 (waarboven in de NBV staat ‘Rechtvaardig voor God door het geloof in Jezus Christus’). Van deze teksten werden ook eenvoudiger versies

voorgelegd, waarin wijzigingen aangebracht waren op het niveau van tekststructuur, stijl, zins- en inhoudsstructuur.

De leerlingen werd gevraagd commentaar te geven op woorden, zinnen of tekstdelen die ze niet begrepen, terwijl ze de tekst hardop voorlezen.

Vervolgens werd er doorgevraagd op de opmerkingen die gemaakt waren, waarna de leerlingen ook schriftelijk tekstbegripvragen moesten beantwoorden. Om een indruk te geven van de verscheidenheid van commentaren volgen hier een passage uit het Galatenfragment in de *Startbijbel* (Galaten 2:15) en een aantal commentaren daarop.

Wij zijn Joden van geboorte, en geen heidenen die zonder wet leven. Maar dit weten we heel goed: als je doet wat de wet van je vraagt, spreekt God je niet vrij van wat je verkeerd hebt gedaan.

- (1) Dit is een lastige tekst. Het wordt op een moeilijke manier verteld;
- (2) Het is soms een beetje vaag waar het over gaat;
- (3) Heidenen vind ik een moeilijk woord;
- (4) Dit vind ik een lastige zin, heidenen zijn toch ook geboren?
- (5) Dit zijn te lange zinnen, die heel lastig zijn;
- (6) Dit is een lange zin, maar hij is wel makkelijk;
- (7) Je kan hier beter zeggen: vanaf dat wij geboren zijn, zijn wij Joden en wij zijn geen heidenen die zonder de wet leven;
- (8) Ik vind het lastig dat er geen lege stukjes bij de zinnen staan, alles staat vlak achter elkaar.

We zien hier commentaren over de leesbaarheid van tekst in het algemeen (1 en 2), over een specifieke woordbetekenis (3), de betekenis van tekstdelen (4), de structuur van zinnen (5 en 6), de stijl (7) en de lay-out (8). De commentaren zijn heel verschillend en spreken elkaar soms tegen. Door de commentaren van 20 verschillende leerlingen naast elkaar te leggen, met elkaar te vergelijken en te analyseren is het toch mogelijk hier conclusies uit te trekken.

Van de gebruikte teksten uit de *Startbijbel* zijn nog drie versies ontworpen, waarin de tekst op verschillende niveaus gemanipuleerd werd. Bij een van de versies werd een inleiding toegevoegd waarin de context van het geschrevene toegelicht en een korte samenvatting van de inhoud gegeven werd (manipulaties in tekststructuur). Uit onderzoek is namelijk gebleken dat vooraf gegeven informatie over de organisatie van de tekst het begrip positief kan beïnvloeden ². In een andere versie werden zinnen korter gemaakt, woorden vereenvoudigd en verbanden tussen zinnen

expliciter gemaakt (manipulaties in stijl en zinsstructuur) door het toevoegen van signaalwoorden als ‘dus’ en ‘toch’. Voorwaarde voor een goed begrip van de tekst is immers dat de lezer samenhang ziet tussen verschillende onderdelen van de tekst,³ en dergelijke structuurmarkeringen kunnen het tekstbegrip bevorderen⁴. In een derde versie werden, naast manipulaties in stijl en zinsstructuur, ook manipulaties in de inhoudsstructuur aangebracht. Daarbij werd informatie gedetailleerder weergegeven (of juist niet) en vooronderstellingen werden geëxpliciteerd⁵.

Door de leerlingen verschillende tekstversies voor te leggen, kon onderzocht worden welke specifieke tekstkenmerken voor problemen zorgen. Liggen de problemen en de oplossingen in de algehele tekststructuur, de stijl en zinsstructuur of in de inhoudsstructuur van de tekst?

Hieronder volgen de meest in het oog springende resultaten van het onderzoek naar de epistolaire versies. Daarna komen kort, ter vergelijking, de profetische versies aan bod.

Epistolaire teksten

De epistolaire tekst uit de *Startbijbel* bestaat uit lange zinnen (gemiddeld 12.24 woorden per zin), soms met bijzinnen en bijstellingen. Een groot aantal leerlingen blijkt het lastig te vinden om veel informatie achter elkaar te lezen zonder dat er natuurlijke momenten zijn om even te stoppen met lezen en eventueel terug te lezen. Vooral samengestelde zinnen met komma's (die duiden op bijzinnen en bijstellingen) vinden ze moeilijk; ze denken dan dat ze door moeten lezen zonder dat ze de tekst begrijpen. De leerlingen geven aan dat ze het beste zien hoe ze de tekst moeten lezen, als de zinnen kort zijn. Ze vinden het ook lastig als een zin onderbroken wordt en verdergaat op een nieuwe regel. Zij zouden het liefst elke zin op een nieuwe regel zien beginnen. Over het algemeen lezen ze het liefst kleine stukjes tekst, wat pleit voor korte zinnen en korte alinea's.

In twee van de bewerkte versies is de zinslengte gemanipuleerd; zinnen zijn korter gemaakt en verbanden tussen zinnen en inhouden zijn verduidelijkt. In de laatste versie werd bovendien gemanipuleerd op het gebied van inhoudsstructuur.

Hierna volgt een gedeelte van twee tekstversies om dat te verduidelijken.

Oorspronkelijke versie (Startbijbel)

Wij zijn Joden van geboorte, en geen heidenen die zonder wet leven. Maar dit weten we heel goed: als je doet wat de wet van je vraagt, spreekt God je niet vrij van wat je verkeerd hebt gedaan. Alleen als je in Jezus Christus gelooft, spreekt hij je vrij. Daarom zijn ook wij in Christus Jezus gaan geloven. We willen door God worden vrijgesproken, niet omdat we ons aan de wet houden, maar omdat we in Christus geloven. Want geen mens zal worden vrijgesproken omdat hij zich aan de wet houdt.

[...]

Maar ik ga in tegen de wil van God, als ik eerst vrijgesproken wil worden door mijn geloof, maar later de wet weer het belangrijkste vind. Eerst had de wet nog wel macht over mij, maar nu niet meer. Ik leef nu alleen nog maar voor God. Samen met Christus ben ik aan het kruis gestorven.

Versie met manipulaties op stijl, zinsstructuur en inhoudsstructuur

Jullie en ik zijn Joden van geboorte, en geen heidenen die zonder wet leven. Wij wilden ons vroeger aan alle regels van de wet houden. Maar de wet is niet het belangrijkste. Als je doet wat de wet van je vraagt, spreekt God je niet vrij van wat je verkeerd hebt gedaan. Maar alleen als je in Jezus Christus gelooft, spreekt hij je vrij en vergeeft hij je dus. Daarom zijn wij ook in Christus Jezus gaan geloven.

[...]

Maar als ik eerst vrijgesproken wil worden door mijn *geloof*, moet ik niet later de wet weer belangrijker vinden. Dan doe ik niet wat God wil. Ik kan de wet dus niet het belangrijkste vinden. Vroeger had de wet dus nog wel macht over mij, maar nu niet meer. Ik leef nu alleen nog maar voor God. En waarom vind ik dat het belangrijkste? Hierom: samen met Christus ben ik aan het kruis gestorven.

In de bewerkte versie is o.a. ‘Wij’ geëxpliciteerd tot ‘Jullie en ik’. Met de zin ‘Wij wilden ons vroeger aan alle regels van de wet houden’, is verduidelijkt dat Paulus doelt op een verschil tussen vroeger en nu. Ook de vooronderstelling: ‘Ik kan de wet dus niet het belangrijkste vinden’ is geëxpliciteerd. Het woord ‘vrijspreken’ komt in de gemanipuleerde versie nog wel voor, maar wordt gevolgd door het synoniem ‘vergeven’. Zinnen zijn korter gemaakt en kernwoorden zijn gecursiveerd.

Deze versimpelingen en expliciteringen blijken echter nauwelijks tot geen invloed te hebben op het commentaar dat de leerlingen geven op de zinnen en de verbanden daartussen. Ze geven in beide versies te lange en onbegrijpelijke zinnen aan en tekstdelen die onduidelijk zijn. De

moelijkheid van deze tekst heeft dan ook niet alleen te maken met de woorden en de verbanden tussen de zinnen, maar ook met de abstracte inhoud van de tekst. Bij de zinsnede: ‘eerst had de wet nog wel macht over mij, maar nu niet meer’, wordt bijvoorbeeld door een leerling opgemerkt dat ze wel weet wat ‘wet’ betekent en ook wel wat ‘macht’ betekent, maar dat ze niet begrijpt wat er met de uitdrukking wordt bedoeld dat ‘de wet macht over iemand heeft’. De woorden worden moeilijk gevonden door het verband waarin ze staan.

De leerlingen hebben voornamelijk moeite met het retorische karakter van de tekst. Tijdens het lezen moeten overal verbanden worden gelegd om de redenering van Paulus te kunnen volgen en veel leerlingen zien deze verbanden niet. Wanneer de verbanden worden geëxpliciteerd door het toevoegen van signaalwoorden als ‘toch’ en ‘dus’ merkt een leerling zelfs op dat ze de zinnen moeilijker vindt door het woordje ‘dus’. Deze leerling ziet nu dat er een verband moet zijn, maar begrijpt niet welk verband! Het juist interpreteren van signaalwoorden vergemakkelijkt normaliter het lezen van de tekst als geheel en de afzonderlijke zinnen ervan, maar dat blijkt in deze situatie, met deze tekst en deze leerlingen, niet het geval te zijn. Deze leerlingen letten bij zo’n moeilijke tekst namelijk niet op de relaties tussen zinnen en tekstdelen (lezen op mesoniveau), maar hebben er hun handen al vol aan om elke zin, met daarin de woorden, afzonderlijk te begrijpen. Ze lezen op lokaal of microniveau. Daarbij verliezen ze soms de eigenlijke betekenis van een zinsdeel uit het oog.⁶ Een treffend voorbeeld daarvan is het volgende commentaar (vgl. ook voorbeeld 4):

(9) Geen heidenen, dat zijn dus christenen.

Deze leerling denkt dat het woordje ‘geen’ voor heidenen ervoor zorgt dat de betekenis omdraait.

Toch blijkt uit de tekstbegriptoetsen dat deze gemanipuleerde versie van de tekst nog het best van alle versies begrepen wordt als het gaat om het begrip op macroniveau. In de toets werd zowel naar begrip op microniveau als op macroniveau gevraagd. Een voorbeeld van een vraag op het eerste niveau is: ‘Wat betekent ‘vrijgesproken worden’ in regel 6 en 9?’ Om macrobegrip te meten werd bijvoorbeeld gevraagd welk kopje het best boven dit bijbelgedeelte zou kunnen staan. Vooral dit globale tekstbegrip bleek door het expliciteren van vooronderstellingen en verbanden bevorderd te worden.

In een van de versies die de leerlingen voorgelegd kregen, was een inleiding aan de tekst toegevoegd. In die inleiding werd een kader

geschetst van de situatie en een korte samenvatting gegeven van de inhoud van de te lezen tekst.

De inleiding op de passage uit Galaten ziet er als volgt uit:

Inleiding

Het stukje dat je nu gaat lezen komt uit een brief van Paulus. Paulus is een Jood die christen geworden is. Hij schrijft deze brief aan de kerk in Galatië. Ook dat zijn Joodse mensen die nu christen zijn. De kerk in Galatië bestaat nog niet zo lang. Daarom wil Paulus ze dingen leren. De mensen weten bijvoorbeeld niet of ze zich nu nog aan de Joodse regels moeten houden. Paulus legt hen uit dat dat niet hoeft, omdat Joden niet beter zijn dan niet-Joden. Alleen het geloof in Christus maakt de mensen rechtvaardig. Daarom is het voor God niet belangrijk dat ze zich precies aan de Joodse wet houden.

Leerlingen geven in het commentaar bij het lezen aan dat ze het prettig vinden al te weten waar de tekst over gaat. Zonder inleidende informatie is er bijvoorbeeld onduidelijkheid over waarnaar ‘jullie’ en ‘ik’ verwijzen in het tekstgedeelte. Uit de tekstbegripstoets die de leerlingen vervolgens maakten, bleek inderdaad dat ook een inleiding het begrip in lichte mate bevordert.

Het Galatenfragment blijft echter, ook met een inleiding of met geëxpliciteerde verbanden en vooronderstellingen, een erg moeilijke tekst. De manipulaties in de verschillende tekstversies deden niets of weinig af aan het retorische karakter en de inhoud van de tekst. De moeilijkheid van de tekst blijkt in dit geval niet alleen bepaald te worden door de lengte van de zinnen, de abstractie van de woorden of een verduidelijkt referentiekader, maar vooral door de inhoud en het retorische karakter ervan. Dit heeft als consequentie dat dergelijke epistolaire teksten per definitie moeilijk te begrijpen zijn en zonder ingrijpende (inhoudelijke) bewerkingen dat ook blijven voor deze groep zwakke lezers.

Profetische teksten

Ook bij de profetische tekst werd er in verschillende versies op verschillende manieren gemanipuleerd. Net als bij het Galatenfragment werden ook hier woorden en zinnen vereenvoudigd en verbanden tussen zinnen verduidelijkt. In tegenstelling tot de resultaten van de begripstoets bij de Galatentekst, bleek bij de Jeremiatekst dat de manipulaties wel zorgen voor een duidelijk hogere score op de vragen van de verschillende niveaus. Deze tekst heeft dan ook een heel ander karakter; hij bevat vooral minder lange redeneringen en abstracties. De tekst uit Jeremia 7 werd, zo bleek ook uit het begripscommentaar, over het algemeen als minder

moelijk beoordeeld. Opvallend, want anders dan bij het Galatenfragment en anders dan uit onderzoek op dit terrein is gebleken, is dat het toevoegen van een inleiding alleen het begrip op microniveau bevorderde. De leerlingen geven overigens in hun commentaar wel aan dat het hun globale begrip van de tekst bevordert. Ook bij de profetische tekst wordt commentaar geleverd op lange zinnen en moeilijke woorden, zoals ‘misdaden’, ‘voorouders’ en ‘wezen’. Het commentaar bij het laatste woord was:

(10) Wezen: die vat ik niet, zijn dat mensen langs de straat of zo? Ook figuurlijk taalgebruik, zoals ‘tot mijn heiligdom uitroepen’, werd niet begrepen.

Het profetische fragment roept nog een aantal aanvullende commentaren op, o.a. op het gebied van herhalingen in de tekst. In deze tekst wordt een aantal keren een zin of een zinsdeel herhaald. Zo luidt Jeremia 7:4 in de *Startbijbel*:

Jullie roepen wel: We hebben de tempel! De tempel van de Heer! De tempel van de Heer, die staat toch hier!

Een leerling geeft hierop het volgende commentaar:

(11) Je denkt dat je het verkeerd leest omdat je het twee keer leest en dan moet je het nog een keer lezen. Dat is verwarrend.

Uit verschillende commentaren blijkt dat deze lezers geen oog hebben voor de functie van een dergelijke herhaling, namelijk dat de Judeeërs dit als een soort spreekkoor uitroepen. Ze zijn vooral gericht op het representeren van begrip op microniveau.

De leerlingen hebben ook moeite met het interpreteren van interpunctie. Jeremia 7:14 begint in de *Startbijbel* als volgt:

Daarom: zoals ik Silo heb verwoest, zo zal ik ook deze tempel verwoesten.

Een leerling zegt hierbij:

(12) Dit is een aparte zinsbouw, daar moest ik even heel goed naar kijken.

Eerder zagen we al dat veel komma's in een zin het begrip kunnen belemmeren. Ook deze zin werd door veel lezers bijzonder lastig gevonden. Vaak wordt er gelezen: ‘Daarom zal zoals ik Silo heb verwoest’ en dan komen ze erachter dat er iets niet klopt. De dubbele punt wordt veelal genegeerd; deze lezers zien duidelijk de functie van deze vorm van interpunctie niet.

Conclusie

Een aantal tekstkenmerken is nu besproken in het kader van begrijpelijkheid voor zwakke lezers. We hebben gezien dat deze lezers korte stukjes tekst het best begrijpen. Lange zinnen met bijstellingen en bijzinnen, herhalingen, onbekende woorden, figuurlijk taalgebruik en een abstracte inhoud worden moeilijk gevonden. Ook is gebleken dat het toevoegen van een inleiding en formulering in hedendaags taalgebruik het begrip kunnen bevorderen. Voor het toevoegen van expliciteringen is dit niet voldoende bewezen.

Om een vertaling van de complete Bijbel in eenvoudig Nederlands te maken, zijn op verschillende niveaus aanpassingen in structuur en stijl nodig om de tekst leesbaarder te maken. Maar ook met een vereenvoudiging van het taalniveau blijven sommige bijbelgedeelten moeilijk. Ingewikkelde redeneringen zullen verduidelijkt moeten worden en het toevoegen van inleidingen en toelichting bij of samenvatting van de inhoud van de tekst is het overwegen waard. Dan zal de Bijbel meer toegankelijk zijn voor hen die deze teksten anders niet kunnen begrijpen.

Derjan Havinga-Heijs is afgestudeerd met bovenstaand onderzoek aan de Rijksuniversiteit Groningen, opleiding Nederlandse taal & cultuur. Ze is nu opleidingsdocent Nederlands aan de Pabo van de Christelijke Hogeschool Ede.

Noten

1. Een compleet verslag van het onderzoek is te lezen in: Derjan Heijs, *Begrijp je de Bijbel? Een onderzoek naar de vereenvoudiging van profetische en epistolaire teksten*, (masterscriptie Nederlandse taal en cultuur), Groningen 2005.
2. Joke Bos-Aanen, Ted Sanders en Leo Lentz, *Tekst, begrip en waardering: wat vertelt onderzoek ons over het effect van tekstkenmerken op begrip en waardering van informerende teksten bij kinderen en tieners*, Amsterdam 2002.
3. Ted Sanders, 'Tekststructuur als criterium voor tekstkwaliteit' in: C.J. van Rees en P. Mooren, *Makkelijk lezen. Bijdragen aan het gelijknamige symposium georganiseerd door het werkverband Marketing en Sociologie van het Boek van de Katholieke Universiteit Brabant- in samenwerking met de werkgroep Makkelijk Lezen van het NBLC- op 14 december 1988*, Tilburg 1990, 71-87; Leo Noordman en Wietske Vonk, 'Het leesproces vanuit psycholinguïstisch perspectief' in: P. Mooren en H. Verdaasdonk, *Speerpunt Lezen: bijdragen aan het gelijknamige symposium*, Tilburg 1987, 31-43.

4. Jentine Land e.a., 'Coherentie en identificatie in studieboeken. Een empirisch onderzoek naar tekstbegrip en tekstwaardering op het vmbo' in: *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 24 (2002), 281-302.
5. Sjakkelien Tilma, *Het schrijven van teksten voor kinderen. Kinderspel? Een onderzoek naar de wijze waarop verschillende soorten teksten toegankelijk worden gemaakt voor kinderen*, (doctoraalscriptie Nederlandse Taal- en Letterkunde), Groningen 2001 laat zien dat deze technieken toegepast worden in teksten die voor kinderen geschreven zijn, maar het effect ervan op het tekstbegrip is niet onderzocht.
6. Het onderscheid tussen micro-, meso- en macrobegrip is ontleend aan: Jan Berenst, 'Literacy in Dutch of poorly schooled adult immigrants from the Netherlands Antilles' in: Marcel Bax en Jan-Wouter Zwart (eds.), *Reflections on Language and Language Learning. In honour of Arthur van Essen*, Amsterdam/Philadelphia 2001, 171-184.